

פרק ט'

המחירים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

מדד המחירים לצרכן עלה ב-1975 בממוצע שנתי ב-39.5 אחוזים, ובמשך שנת 1975 ב-23.5 אחוזים (דצמבר 1974 לעומת דצמבר 1975). קצב עליית המחירים הואט ב-1975 באורח משמעותי לעומת העלייה במשך 1974, בה עלו המחירים ב-60 אחוזים במשך השנה, (36 אחוזים בניכוי השפעת צעדי מדיניות נובמבר 1974), אולם קצב האינפלציה עדיין גבוה באופן מוחלט, אף בהשוואה לקצבי עלייה שהיו לפני 1973. בממוצע שנתי עלו השנה המחירים של המקורות והשימושים בכ-40 אחוזים. ממוצע זה מושפע, במידה רבה, מעליות המחירים שהיו בסוף 1974; במשך שנת 1975 היו עליות המחירים איטיות יותר: כ-30 אחוזים (מהרביע האחרון של 1974 לרביע האחרון של 1975). עליות המחירים בשנתיים האחרונות נובעות רובן מפעולות הממשלה בתחום שער החליפין,

לוח ט' 1

השינוי במחירי המקורות והשימושים, 1961 עד 1975

(אחוזים, ממוצעים)

1975	1974	1973	1972	1971	—1971 1975	—1968 1970	—1966 1967	—1961 1965	
37.4	35.2	20.7	14.1	12.7	23.6	4.2	5.3	8.1	תוצר לאומי גולמי
									יבוא, למעט אניות ומטוסים
44.7	43.2	20.7	17.9	16.5	27.8	7.6	2.2	9.3	ויבוא ביטחוני ישיר
40.3	38.5	19.6	15.2	11.9	24.4	3.6	4.4	7.4	צריכה פרטית
									צריכה ציבורית, למעט
39.5	37.3	22.4	14.1	16.1	25.4	4.8	5.9	9.8	יבוא ביטחוני ישיר
									השקעה גולמית מקומית
37.2	40.1	24.8	16.2	14.1	26.0	7.6	0.9	8.9	למעט אניות ומטוסים
									סך כל השימושים המקומיים
									למעט אניות ומטוסים
39.3	38.7	21.9	17.4	11.3	25.0	4.4	4.5	8.0	ויבוא ביטחוני ישיר
42.5	35.9	18.3	15.4	15.4	25.3	7.1	4.9	10.0	יצוא
									סך כל השימושים
									למעט אניות ומטוסים
40.0	38.1	21.1	15.3	13.9	25.1	5.0	4.5	8.3	ויבוא ביטחוני ישיר

שיעורי המסים ומחירי המוצרים המבוקרים, מהתייקרות היבוא בחוץ לארץ ועלויות השכר שהתחייבו מהן בעקבות הסדר תוספת היוקר. לאחר שנתיים של "אינפלציה פונקציונלית" הושגו מטרות מוגבלות בלבד בתחום המחירים: המחירים היחסיים של היבוא (בהשוואה לתוצר) עלו בקצב מהיר למדי (בשנים 1974/75 הם היו גבוהים בכ-10 אחוזים לעומת 1973). עלייה זו נבעה בחלקה מהתייקרות היבוא בחוץ לארץ ובחלקה כתוצאה מצעדי מדיניות.

המחירים היחסיים של היצוא (בהשוואה לכל שאר השימושים) שופרו, אך בשיעור קטן. יש לזכור כי בתקופה של עליית מחירים מהירה, עלולה עלייה קטנה במחירים היחסיים של היצוא להיעלם תוך פרק זמן קצר, לפיכך ספק אם היה בעליית המחירים היחסיים של היצוא עידוד ממשי להגברת היצוא, מה גם שבסוף 1975 הסתמנה ירידה במחירים היחסיים של היצוא.

בשנים הקודמות, 1971 עד 1973, היתה האינפלציה פרי של לחצים מצד הביקוש. האינפלציה של השנתיים האחרונות, 1974—1975, נבעה בעיקרה מלחצים מצד ההוצאות (התייקרות יבוא, עליית שיעורי מסים ועלויות שכר כתוצאה מהסדרים מוסדיים של תשלום תוספת יוקר). תמונת הכוח המניע את עליות המחירים, כלומר הלחצים מצד ההוצאות, ברורה לגבי שנת 1975 וברורה פחות לגבי שנת 1974. בשנת 1974 היו פעולות הממשלה (פיחותים, מסים וכדומה) גורם מרכזי בהאצת המחירים. ב-1975 תרמה הממשלה לעליית המחירים, אך משקלן של פעולות אלו קטן יותר מ-1974. מאידך גדל ב-1975 משקל עליית השכר בלחץ על המחירים (עליית השכר ב-1975 נבעה כמעט כולה מתשלום תוספת היוקר).

אחד מצידוקי עליית המחירים התלולה היה הצורך בשינוי במחירים היחסיים ובהכנסות הריאליות. השינוי שאירע בפועל במחירים היחסיים ובהכנסות הריאליות מוכיח, שאמנם חלק מעלויות המחירים היה מחויב המציאות עקב התייקרות חומרי הגלם בחוץ לארץ; אך עם זאת נראה, שהיה ניתן להגיע לשינוי הרצוי תוך עליות מחירים נמוכות יותר מאלו שאירעו למעשה, אילו ננקטו צעדי מדיניות אחרים, כגון צמצום או ביטול זמני של תשלומי תוספת היוקר. יש להניח כי נקיטת צעד מעין זה היתה נותנת את תוצאת השינוי במחירים היחסיים שהושגה, ואולי אף יותר, תוך שמירה על חלקו של השכר בהכנסה הלאומית כפי שהיה ב-1974. יתירה מזאת: כך גם היו נמנעות מספר תופעות שליליות שמביאה עמה האינפלציה.

מחירי המוצרים המבוקרים (משקלם בסל המדד הוא כ-20 אחוזים) עלו במשך 1975 ב-12 אחוזים, ותרומתם לעלייה הכוללת במשך השנה (23.5 אחוזים) היתה 2.5 אחוזים. מחירי השירותים החופשיים (משקלם הוא כ-10 אחוזים בסל המדד) עלו בקצב מהיר מהממוצע, ותרמו לעלייה הכוללת כ-3 אחוזים.

מדד המחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית ליעדים מקומיים ומדד התשומות לבנייה עלו ב-19 אחוזים. במדד התשומות לבנייה בולטת עלייה מהירה (24 אחוזים) במחירי העבודה, בעוד שכל שאר התשומות עלו ב-14 אחוזים בלבד. זוהי ראייה נוספת ללחצי הוצאות גם מצד השכר. במחירי הדירות ניכרה מגמת האטה, ומחיריהן היחסיים (בהשוואה למדד המחירים לצרכן ולמדד התשומות לבנייה) היו נמוכים יותר מבשנים קודמות.

2. התפתחות המחירים

העלייה הממוצעת במחירי המקורות והשימושים ב-1975 דמתה בקצבה לעלייה הממוצעת ב-1974 — 35 עד 40 אחוזים; אולם אין הממוצעים מייצגים נאמנה את ההתפתחות על פני השנה, הן ב-1975 והן ב-1974.

ברביע האחרון של 1974 נעשה פיחות פורמלי גדול (43 אחוזים). הפיחות האפקטיבי היה קטן יותר — 22—25 אחוזים, וכן הועלו מחירים של מוצרים מבוקרים ומסים עקיפים. כתוצאה מכך עלו המחירים בכל התחומים בקצב מהיר ביותר — כ-20 אחוזים בחודשיים. בשל עליית המחירים

שיעורי גידול של מדדים נבחרים, 1964 עד 1975

(אחוזים)

ממוצע 1966-1964	ממוצע 1969-1967	ממוצע 1972-1970	1972	1973	1974	1975
6.9	2.1	10.3	12.9	20.0	39.7	39.3
7.1	1.9	10.5	13.1	19.3	40.6	38.5
5.8	1.9	9.5	11.5	16.5	40.0	40.5
3.2	1.9	9.2	11.6	19.1	51.5	40.8
6.2	4.6	10.9	13.4	18.0	55.1	46.5
6.8	2.3	12.4	16.0	28.5	47.2	30.6
—	2.9	11.4	14.1	20.1	49.8	49.1

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בסוף 1974, מוצא הדבר ביטוי כמותי ניכר בממוצעים השנתיים של 1975, ולפיכך עדיף לדון בהתפתחות במשך השנה.

קצב עליית המחירים במשך 1975 היה מתון הרבה מב-1974; עם זאת היתה העלייה על פני השנה מהירה. למדי, והגיעה לכ-30 אחוזים בשימושים ובמקורות בין הרביע האחרון של 1974 לרביע האחרון של 1975, ול-25 אחוזים בין הרביע הראשון של 1975 לרביע האחרון (במונחים שנתיים).

קצב עליית המחירים במשך 1975 איננו אחיד: ברביע האחרון של 1975 הוא קצב, בעוד שברביע השני והשלישי ניכרה בו האטה ברורה. הרביע הראשון החל בקצב גבוה של עליית המחירים, אך הוא הלך ונחלש. ההתפתחות על פני השנה נובעת מהפעלת אמצעי המדיניות של הממשלה ומתואמת עמה: ברביע הראשון נבעה העלייה בעיקר מאמצעי המדיניות שנקטו בנובמבר 1974, במחצית השנייה של 1975 הוחל במדיניות של פיתוחים זוחלים, וכן הועלו, בשיעור לא גבוה, מסים עקיפים; השיעור הנומינלי של הפיתוחים היה קטן, ובאותה תקופה אף התחזק הדולר, ולפיכך השיעור האפקטיבי של הפיתוחים היה קטן עוד יותר, ועל רקע הרפיון בביקוש, לא התבטאו פיתוחים אלו בעליית מחירים.

בסוף ספטמבר 1975 בוצע פיתוח של 10 אחוזים, נבלם תהליך התחזקות הדולר והועלו מחירי הדלק, החשמל ועוד. גורמים אלו, בצירוף הגורמים שהצטברו ברביע השלישי של 1975, דחפו לעליית מחירים שהסתכמה ברביע האחרון (בהשוואה לרביע הקודם) בכ-9 אחוזים בכלל השימושים, ו-4.4 ו-16 אחוזים בתוצר הלאומי הגולמי וביבוא, בהתאמה.

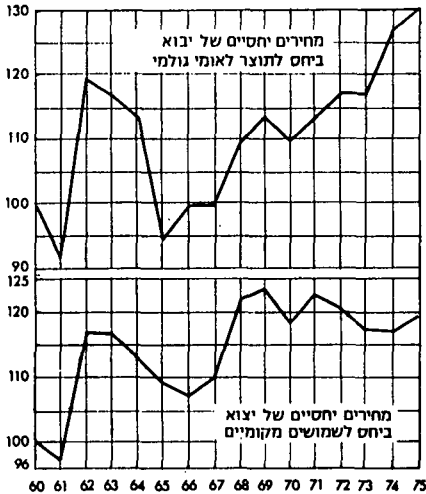
מחירי היבוא עלו במשך 1975 ב-32.5 אחוזים. עליית מחירים זו מהירה יותר מעליית מחירי

¹ רביע אחרון של 1975 לעומת רביע אחרון של 1974. בגלל עליית המחירים מהירה ברביע האחרון של 1974, מוטים האומדנים כלפי מעלה לעומת האומדן שהיה מתקבל אילו היו נעשים החישובים בהשוואת דצמבר 1975 לעומת דצמבר 1974.

מחירים יחסיים של השימושים והיבוא, 1960 עד 1975

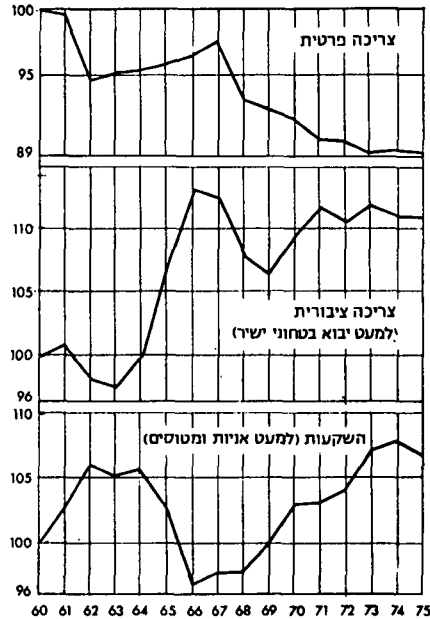
(מדדים = 100)

מחירים יחסיים של היבוא והיצוא

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מחירים יחסיים של השימושים המקומיים
ביחס לסך השימושים, למעט יבוא אניות
ומטוסים ויבוא ביטחוני ישר

התוצר והשימושים (28 ו-30 אחוזים, בהתאמה). עלייה זו במחירים היחסיים של היבוא (יחסית לתוצר) איננה ייחודית ל-1974 ו-1975, אולם בשנתיים האחרונות קצבה מהיר יותר מבעבר, ונובע מעלייה מהירה של המחירים בחוץ-לארץ וממדיניות הפיתוחים שנקטה הממשלה.¹ במחירים היחסיים של היצוא (יחסית לשימושים) חלה ב-1975 עלייה, אולם, בניגוד ליבוא, אין הם גבוהים מהמוצע של 1968 עד 1974. אין ספק כי גורם זה תרם, בצד גורמים נוספים, להאטה בגידול היצוא ב-1975 (ראה פרק היצוא).

שינויים במחירים היחסיים, בצירוף מדיניות ביקושים נאותה, פועלים לשינוי בהקצאת גורמי ייצור. בדיעבד נראה, כי עליות המחירים המהירות של 1974-1975 השיגו רק חלקית את מטרותן: השינוי במחירים היחסיים של היבוא והיצוא היה בכיוון הרצוי, אם כי מסתבר שלגבי היצוא לא היה שינוי זה מספיק.

מחירי הצריכה הפרטית עלו מסוף 1973 עד סוף 1975 במעט פחות מ-100 אחוזים, אולם מחיריהם היחסיים, יחסית לשימושים האחרים, לא השתנו כלל, ומבחינה זו לא תרמו עליות המחירים להקטנת הצריכה הפרטית בכלל השימושים (אם כי היתה להם השפעה על ההכנסה

¹ בלוח ט'ט' מופיעות עליות מחירים ממוצעות בתקופות שונות. אין להסיק ממוצעים אלו כי היבוא התייקר תמיד יחסית לתוצר; בין השנים 1960 ל-1965 אירעה התייקרות רק ב-1962. מ-1966 חלה התייקרות מתמדת (למעט 1970).

לוח ט' 3

שיעורי גידול של מדדים נבחרים לפי רביעיות, 1972 עד 1975

(רביע לעומת רביע הקודם לו, אחוזים)

1975				1974				1973				1972				
ינואר- מארס	אפריל- יוני	יולי- ספטמבר	אוקטובר- דצמבר	ינואר- מארס	אפריל- יוני	יולי- ספטמבר	אוקטובר- דצמבר	ינואר- מארס	אפריל- יוני	יולי- ספטמבר	אוקטובר- דצמבר	ינואר- מארס	אפריל- יוני	יולי- ספטמבר	אוקטובר- דצמבר	
3.1	2.6	0.8	5.2	5.0	7.0	3.4	7.1	13.6	9.2	3.5	15.2	13.1	4.7	1.4	10.3	מדד המחירים לצרכן
2.3	3.3	2.2	3.6	3.8	8.1	3.6	6.5	13.5	9.7	4.6	14.8	12.2	4.1	2.7	9.1	מדד המחירים לצרכן ללא ירקות ופירות
1.7	2.7	1.5	3.4	3.2	7.3	2.6	6.3	13.7	9.9	4.0	15.9	12.8	4.8	2.5	9.2	מדד המחירים לצרכן ללא ירקות, פירות ודיוור
1.8	1.7	2.1	3.6	4.4	7.2	3.5	8.2	17.0	11.8	8.0	15.6	13.2	2.9	1.5	8.2	מדד מחירים סיטוניים של תפוקת התעשייה
5.1	1.2	3.6	-2.1	10.0	4.6	5.3	1.7	21.4	15.5	9.1	15.4	16.6	2.9	3.7	4.4	מדד מחירי תשומה בחקלאות
5.2	3.6	7.6	-0.5	7.5	9.9	11.9	3.0	13.1	11.9	14.4	3.2	8.9	3.4	6.8	3.5	מדד מחירי תשומה בבנייה למגורים
4.6	1.8	4.9	-0.3	5.7	6.0	6.9	9.1	16.1	5.8	10.5	19.1	14.4	3.8	5.7	8.4	מדד מחירי תשומה בסלילה

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הריאלית). מחירי הצריכה הפרטית עלו בשנת 1975 בממוצע ב־40 אחוזים, אך מדצמבר 1974 עד דצמבר 1975 עלו ב־23.5 אחוזים (מדד המחירים לצרכן). מבין הרכיבים העיקריים ראוי לציין את העלייה המהירה מאוד במחירי פירות וירקות (50 אחוזים), לעומת עלייה מתונה במחירים של שירותי בנייה ודיור (19.5 אחוזים).

ההתפתחות על פני השנה ב־1975 תואמת את המתכונת העונתית הרגילה, דהיינו האטה בקצב עליית המחירים ברביע השלישי, כתוצאה מהצע גדול של פירות ומכירות סוף העונה של הלבשה והנעלה. מתכונת זו בולטת ומובהקת בצריכה הפרטית, אך ניתן למצוא גם בשימושים האחרים: בשנתיים האחרונות בלטה מגמת ההאטה של האינפלציה ברביעים השני והשלישי בשל מיקוד פעולות הממשלה (פיחותים והעלאת מחירי מוצרים מבוקשים) ברביעים הראשון והאחרון.

מחירי ההשקעה הגולמית (למעט אניות ומטוסים) עלו ב־1975 ב־37 אחוזים. במשך השנה עלו מחירי ההשקעות בקצב איטי בהשוואה לשימושים אחרים — 25 אחוזים (רביע אחרון של 1975 לעומת הרביע האחרון של 1974). עליית מחירים זו היתה פרי של מגמות שונות: מצד אחד, ירד הביקוש להשקעות, בכלל, ולבתי מגורים, בפרט. היתה ירידה בכמות המבוקשת והמוצעת של כלי רכב וירידה במשקל כלי הרכב בכלל ההשקעות; מצד שני, נובעת העלייה במחירים מעליית שער החליפין האפקטיבי ברביע האחרון של 1975 ומהתייקרות התשומות בבנייה (ראה להלן). יש לציין, כי עליות המחירים של ההשקעה ב־1975 נבעו בעיקרן מהתייקרות היבוא, בעוד שב־1974 הן נבעו מהתייקרות מוצרי ההשקעה המקומיים.

העלייה במחירי הצריכה הציבורית נעוצה בהתייקרות העבודה, ובמיוחד של עובדי מערכת הביטחון, ששכרם עלה ב־1975 בקצב מהיר (לאחר ששכרם היחסי ירד ב־1974. חלק מעלייה זו נובע מירידת משקל שכר אנשי המילואים ב־1975). עליית מחירי הקניות של הסקטור הציבורי — האזרחי והביטחוני — לא חרגה מעליות המחירים הממוצעות.

3. סוג האינפלציה וגורמיה

שנת 1975 היא השנה החמישית בתהליך אינפלציוני רצוף, שתחילתו בסוף 1970. התהליך האינפלציוני הוא משנה לשנה, והגיע לשיאו בשנת 1974, אולם הסיבות לאינפלציה שונות על פני התקופה. עליות המחירים ב־1971 עד 1973 הן תוצאה של לחצי ביקוש פרטי וציבורי, שנוצרו במהלך האינפלציה, ובחלקם נגררו משנים קודמות. השנים 1971—1973 מאופיינות, נוסף לעליות המחירים, בעלייה מהירה של התוצר וההכנסות, וברמת אבטלה נמוכה ביותר. בשנתיים האחרונות, 1974—1975, השתנתה המגמה: גידול התוצר הואט, ההכנסות ירדו, ועודפי הביקוש לעובדים נעלמו. ברם, בתחום המחירים נמשכה מגמת העלייה המהירה. נראה כי בשנת 1974 עלה משקלם של גורמים מצד ההוצאות בלחציהם על עליית המחירים, אם כי במגזרים מסויימים (ובפרט במחצית הראשונה של 1974) נגררו כנראה עודפי ביקוש משנים קודמות.¹ אולם ב־1975 נראה, כי רוב עליות המחירים מוסברות בעליית ההוצאות. ניתן לזהות אינפלצית הוצאות באמצעות מספר מבחנים: הראשון הוא עליית מחירים בצד צמצום בתעסוקה.² תשומת העבודה בסקטור העסקי פחתה ב־1974 וב־1975 (ראה פרק התעסוקה והשכר), ומכאן סימוכין לטיעון בדבר היותה של האינפלציה אינפלצית הוצאות.

¹ ראה דוח בנק ישראל 1974, עמ' 188—195.

² למרות שניתן להצביע על קיום עודפי ביקוש במפעלים בודדים או לסוגים מסויימים של עובדים, הרי בסקטור הפרטי בכללותו היתה ירידה בביקוש לעובדים.

קריטריון אפשרי אחר לאינפלצית הוצאות הוא התפלגות ההכנסות בין שכר להון בסקטור הפרטי. באינפלצית ביקוש (או תקופות "נורמליות") תהיה התחלקות ההכנסות בהתאם לתרומה של גורמי הייצור — הון ועבודה — לייצור. השינויים בהתחלקות ההכנסות יהיו קטנים. ואם העובדים לא יצפו לאינפלצית ביקוש, תהיה עלייה, זמנית, במשקל התמורה להון. כאשר מתפתחים לחצים מצד ההוצאות, והביקוש אינו גדל, תחול "ספיגה" של ההתייקרויות לפחות מצד אחד מגורמי הייצור. במקרה כזה יחול שינוי גדול וכולט בהתחלקות ההכנסות¹. אם עולים מחירי היבוא או שיעורי המסים, הסדר תוספת היוקר מחייב העלאת שכר, והביקוש אינו גדל — יקטן משקל התמורה להון ויגדל משקל תמורת העבודה.

לוח ט' 4

התפלגות ההכנסה הנובעת מייצור לצריכה פרטית בסקטור הפרטי בין עבודה והון

1968 עד 1975

(אחוזים)

	1975	1974	1973	1972	1971	1970	1969	1968
עבודה	62	57	56	55	55	53	55	55
הון	38	43	44	45	45	47	46	45

הערות: החישוב מבוסס על פירוק הצריכה הפרטית לגורמי ייצור ראשוניים — עבודה והון וכו'. אומדן מחירי הצריכה הפרטית נעשה על-פי התייקרות גורמי הייצור. התפלגות ההכנסות המובאת כאן היא של הסקטור הפרטי המייצר לצריכה פרטית, כלומר בשכר לא נכלל שכר כלכ"ר, ובהון לא נכלל הון דיור. (פירוט השיטה ומגבלותיה — ראה בנספח).
המקור: עיבודי בנק ישראל.

בלוח ט' 4 בולטת שנת 1975 בשינוי החד בהתחלקות ההכנסות — משקל ההכנסות מעבודה גבוה ב־6–7 אחוזים מהממוצע של 1968–1973. שינוי קיצוני מעין זה נובע מאי-יכולת ההון להעלות מחיריו בגלל ביקוש נמוך לצריכה פרטית ובגלל אי-פיטורים של עובדים. לעומת זה בולטת העלייה בחלק העבודה הנובעת מהסדר תוספת היוקר, בהיותו מוסדי, משתלמת התוספת גם כאשר מקור עליית המחירים הוא בצעדי מדיניות מכוונים. נראה לנו שיש בהתפתחות זו ראייה לאינפלציה של הוצאות.

רכיבי ההוצאות:

הגורם הבולט בעוצמתו בעליית המחירים מצד ההוצאות הוא התייקרות היבוא: עליית מחירי יבוא ממוצעת של 49 אחוזים, אשר תרמה לעליית מחירים של 16.5 אחוזים, המהווה כ־40 אחוזים מעליית המחירים הכוללת (40.5 אחוזים). עליית המחירים הממוצעת ביבוא נובעת, בחלקה הגדול, מהפיחות של סוף 1974, עליית שיעורי מסים על היבוא והתייקרות מוצרים בחוץ לארץ. במשך 1975 התייקר היבוא, לפי אומדן ארעי, ב־20 אחוזים, ותרומתו לעליית המחירים במשך השנה היתה קטנה יותר מהממוצע השנתי — כרבע².

¹ ייתכן ששני גורמי הייצור — הון ועבודה — "סופגים" את ההתייקרויות במידה שווה. אז לא נקבל שינוי בהתחלקות ההכנסות ואי אפשר להוכיח או להפריך טענת אינפלצית הוצאות במבחן זה.

² פיחות מוגדר כאן כעלייה אקסוגנית מצד ההוצאות. הגדרה זו נכונה לטווח של שנה, אך בטווח ארוך יותר, כאשר ישנם לחצי ביקוש, יש לראות פיחות כגורם אנדוגני.

עליית מחירי המסים¹ נטו על הייצור המקומי המיועד לצריכה פרטית הביאה לעלייה של 5.5 אחוזים במחירי הצריכה הפרטית. בשנת 1975 הועלו שיעורי המסים העקיפים על הייצור בשיעור ניכר בהשוואה ל-1974. בשיעור התמיכות לצריכה הפרטית דרך הייצור המקומי חלה ב-1975 עלייה. שיעורי התמיכה לרוב המוצרים המבוקרים ירדו, אך מצד שני היתה עלייה משמעותית בשיעורי הסובסידיות לקואופרטיבים לתחבורה, תמיכות לענף הלול ולמאפיות. עלייה זו בשיעורי הסובסידיות תרמה להאטה של עליות המחירים בכאחוז אחד, כך שבסיכומו של דבר היתה ההשפעה נטו של שינוי שיעורי המסים והתמיכות כארבעה אחוזים.

העבודה המופנית לצריכה פרטית התייקרה בשנת 1975 ב-40 אחוזים, ותרמה לעליית מחירים של כ-12.5 אחוזים (מתוך 40 אחוזים סך הכול). עליית שכר העבודה ב-1975 גובעת מתשלומי תוספת יוקר, ומשקלם של הסכמי שכר, וחילת שכר וכדומה, היה קטן ביותר. קיומה של אינפלצית הוצאות ב-1975 מביאה למסקנה, כי עליות השכר השנה היו "גורם אינפלציוני". טיעון זה מתחזק בעובדה, שעליות השכר ב-1975 נבעו כולן מתוספות יוקר, ולא נחתמו הסכמי עליות שכר מעבר לתוספת היוקר. שינוי מהותי בהסדר תוספת היוקר, ועל אחת כמה ביטולה, כרוך בשינוי הסכם רב-שנתי בין ההסתדרות והמעבידים.

מחירי ההון המשמש בייצור הצריכה הפרטית (למעט דיור) עלו ב-1975 בכ-20 אחוזים, ותרומתם לעליית המחירים הכללית היתה כ-3 אחוזים.

נראה שהתמונה של לחצים מצד ההוצאות, המצטיירת מהממוצע השנתי, נכונה גם לגבי ההתפתחות במשך השנה. המחצית הראשונה של 1975 הושפעה בוודאי מהפיחות של נובמבר 1974, ובמחצית השנייה החל תהליך של פיתוחים וזחלים. מבחינת השכר שולמו תוספות יוקר בתחילת השנה ובמהלך המחצית השנייה של השנה.² מנתונים חלקיים נראה, כי במחצית השנייה של 1975 היתה התאוששות מסוימת במספר תחומים ריאליים, אולם יש לזכור כי התאוששות זו היא יחסית לשפל שהיה במחצית הראשונה, והעלייה בביקוש אינה ממצה את פוטנציאל הייצור של המשק שהצטבר בשנים האחרונות.

נראה כי תיאור התהליך האינפלציוני בצריכה הפרטית תקף גם לשאר השימושים המקומיים: התוצר בשנת 1975 לא גדל, ההכנסות הפרטיות הריאליות ירדו, ועודף הביקוש (הריאלי) של הממשלה היה ברמה דומה לזו של 1974. אשר לאבטלה, חלה, כאמור, ירידה בביקוש לעובדים, בעיקר בסקטור הפרטי.

4. מדדי מחירים שונים

א. מוצרים מבוקרים וחופשיים³

מחירי המוצרים המבוקרים עלו בשנת 1975, בממוצע שנתי, ב-51 אחוזים, ותרמו לעלייה של כ-10 אחוזים במדד המחירים לצרכן (מתוך גידול כולל של 39.5 אחוזים). במשך השנה היתה עליית מחירי המוצרים המבוקרים איטית: בתשעת החודשים הראשונים עלו מחיריהם ב-4.5 אחוזים. עם הפיחות של ספטמבר 1975 הועלו מחירי הדלק והחשמל ועלו גם מחירי הסיגריות ומוצרי טבק ושכר הלימוד בבתי-הספר הגבוהים; הדבר הביא לעלייה בשיעור של 7.5 אחוזים במחירי המוצרים

¹ מחירי מסים בהקשר זה מוגדרים כשינוי בגביות המסים כשהוא מנוכה בגידול הריאלי של הצריכה הפרטית.

² תוספת היוקר של יולי שולמה בשיעורין בחודשים יולי (7.5 אחוזים) ואוגוסט (1.5 אחוזים) אוקטובר (אחוז אחד) ונובמבר (2.9 אחוזים).

³ פירוט הסעיפים ומשקליותיהם — ראה דוח בנק ישראל 1974, עמ' 194.

השינוי במחירי מוצרים מבוקרים וחופשיים, 1973 עד 1975
(אחוזים)

1975				1974				1973				דצמבר לעומת דצמבר			המשקל במדד	
אוק'- דצמבר	יולי- ספטמ'	אפריל- יוני	ינואר- מארס	אוק'- דצמבר	יולי- ספטמ'	אפריל- יוני	ינואר- מארס	אוק'- דצמבר	יולי- ספטמ'	אפריל- יוני	ינואר- מארס	1975	1974	1973		
(אלפיות)																
7.8	0.8	2.5	18.5	25.8	0.8	12.6	22.8	4.7	0.4	3.7	2.6	12.4	102.6	13.0	218.7	מוצרים מבוקרים
11.5	2.1	6.8	7.7	11.5	6.0	11.7	9.5	7.4	3.1	8.5	2.6	27.2	48.2	25.5	250.2	מוצרים חופשיים
9.1	4.9	6.4	10.7	11.5	8.7	12.2	12.9	4.3	5.4	8.9	5.2	29.1	59.6	27.5	105.4	מזה : שירותים חופשיים
13.7	-0.3	7.2	5.2	11.4	3.8	11.3	6.9	9.9	1.3	8.2	0.8	25.5	39.6	23.9	144.8	סחורות חופשיות
27.8	-13.7	12.3	25.2	21.7	-11.0	3.2	15.5	15.4	-1	-5.6	19.5	48.6	31.5	24.2	75.4	ירקות ופירות
8.6	3.8	3.5	12.0	12.3	5.4	7.5	12.4	6.6	5.2	9.6	4.9	23.3	48.3	32.5	455.7	מוצרים אחרים
10.4	1.4	4.7	13.1	15.2	3.5	9.2	13.7	7.1	3.4	7.0	4.9	23.5	56.2	26.4	1000	סך כל המדד

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וקיבוצי בנק ישראל.

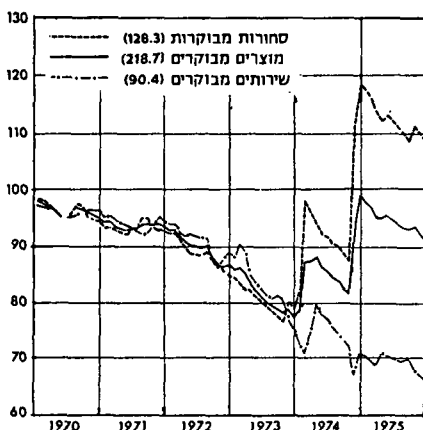
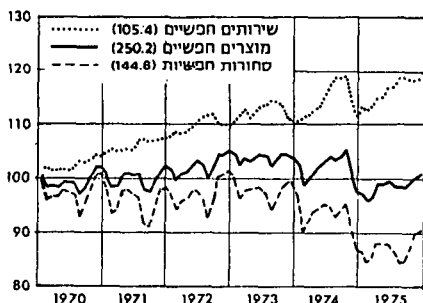
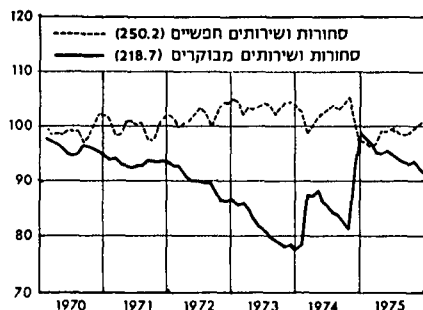
המבוקרים ברביע האחרון של 1975. במשך שנת 1975 הסתכמה עליית המחירים של המוצרים המבוקרים ב-12.5 אחוזים והיא תרמה 2.5 אחוזים לעליית המחירים הכללית (מתוך עלייה כללית של 23.5 אחוזים).

דיאגרמה ט' - 2

מחירים יחסיים של סחורות ושירותים

מבוקרים, 1970 עד 1975

(הנתונים בסוגריים הם משקלות הסעיפים במדד)

העלייה האיטית במחירים של המוצרים המבוקרים הביאה במהלך 1975 לשימוש בזבזני בחלק מהם, ולעלייה מהירה בתקציב הממשלתי לסובסידיות. תופעה זו נובעת מכך, שההתאמות בין השינויים בעלות המוצרים המבוקרים לבין המחירים לצרכנים נעשות פעם עד פעמיים בשנה. שיטה זו, בתקופה בה מחירי העלות (בל"י) גדלים במהירות, נושאת עמה השפעות שליליות (נוספות על הקצאה בלתי יעילה והגדלת תקציב הממשלה): היא יוצרת ציפיות לעלויות מחירים בתחומים שאינם מושפעים מעלויות מחירי המוצרים המבוקרים. לפיכך ראוי היה לבצע רפורמה בשיטה של קביעת המחירים של המוצרים המבוקרים, כך שהתאמות המחירים תהיינה תכופות יותר וקטנות יותר.

מחירי השירותים החופשיים עלו במשך שנת 1975 בקצב מהיר יותר מהמדד (29 אחוזים), כך שכבר בסוף הרביע השלישי של 1975 היו מחיריהם היחסיים ברמה דומה לזו ששררה לפני נובמבר 1974 (ראה דיאגרמה ט' - 2). העלייה החדשית של מחירי השירותים החופשיים מתוראמת היטב עם העלויות של מחירי המוצרים המבוקרים: עלייה במחירי המוצרים המבוקרים מביאה להאצה בעליית מחירי השירותים החופשיים, אם כי מובן, שקצב ההתאמה של השירותים החופשיים איטי יותר.

התערבות הממשלה בקביעת מחירי השירותים החופשיים אפסית. רכיב היבוא הוא קטן, ומשקל העבודה השכירה, ובפרט של השכירים המאורגנים, אינו גדול. לפיכך נראה, כי ב-1975 לא פעלו בתחום זה לחצים משמעותיים מצד ההוצאות, וגם הביקוש לשירותים אלה לא היה גבוה (עלייה בצריכה הריאלית של "שירותים אחרים" של אחוז אחד בלבד). מספקי השירותים החופשיים מעלים את מחירי שירותיהם, בתקופת אינפלציה מהירה, בהתאם לעליית המחירים הכללית (מעין "תוספת יוקר רצופה").

ב. המחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית ליעדים מקומיים המחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית ליעדים מקומיים עלו במשך 1975 ב-19 אחוזים, לאחר עלייה של 72 אחוזים במשך 1974. גם במדד זה בולטת מגמת העלייה האיטית בתשעת

החודשים הראשונים של השנה, ועלייה מהירה ברביע האחרון של 1975 (ב-9.6 אחוזים), כתוצאה מהפיחות של 10 אחוזים בספטמבר והפיחותים הזוחלים קודם לכן. בעלויות המחירים הענפיות ישנה הטרוגניות רבה, המוסברת, כנראה, במהירות ההתאמה של הענפים השונים לצעדי נובמבר 1974: מחירי ענפי המזון, המשקאות והטבק עלו במשך השנה בקצב איטי, 11 אחוזים (ברביע האחרון של 1975 היתה עלייתם מהירה). גם בענפי מתכת בסיסית ומוצרי מתכת היתה עלייה איטית (11 ו-13 אחוזים); אולם בענפים אחרים היו עליות המחירים מהירות: עץ ומוצרי, כרייה וחציבה (32 אחוזים) ועוד.

ג. מדד תשומות לבנייה והדירור

מדד מחירי תשומות בבנייה למגורים עלה במשך שנת 1975 ב-19 אחוזים. עלייה זו היא איטית יחסית, מאחר וגם בשנת 1974 היתה העלייה (53 אחוזים) נמוכה בהשוואה למדדים אחרים. מבין הרכיבים הראשיים, בולטת העלייה המהירה בעלות העבודה (24 אחוזים) הנובעת מתשלום תוספות יוקר, תשלום מס מעסיקים והגדלת התשלומים לביטוח לאומי. מדד התשומות לבנייה למגורים ללא שכר עבודה עלה במשך 1975 ב-14 אחוזים בלבד. זוהי ראייה נוספת ללחצי הוצאות מצד השכר.

במחירים היחסיים של דירות — בהשוואה למדד המחירים לצרכן ולמדד תשומות לבנייה — חלה מגמת עלייה משנת 1968 עד 1973; ב-1974 הסתמנה יציבות במחירים היחסיים, וב-1975 היתה ירידה משמעותית במחירים היחסיים: מאוקטובר 1974 עד אוקטובר 1975 עלו מחירי דירות ב-23 אחוזים, בעוד שמדד המחירים לצרכן עלה בתקופה זו ב-35 אחוזים, ומדד התשומות לבנייה — ב-24 אחוזים. ירידה זו במחירים היחסיים נובעת מירידה גדולה בביקוש לדירות.

ד. עליית מחירים בקבוצות אוכלוסייה שונות

מדד המחירים לצרכן מייצג את התייקרות "סל הצריכה" של משפחה עירונית ממוצעת. היות ואוכלוסייה זו איננה הומוגנית, מחד גיסא, ועליות המחירים בשנה מסוימת אינן שוות בכל התחומים, מאידך גיסא, הרי ייתכן מצב בו עליית המחירים לגבי קבוצות אוכלוסייה מסוימות שונה מהממוצע. מבדיקה שנערכה¹ מסתבר, כי בשנתיים האחרונות, 1974 ו-1975, עלו המחירים בסל הצריכה של הקבוצות הנמוכות ביותר (מבחינת ההוצאה), יותר מאשר העלייה הממוצעת, ומחירי סל הצריכה של הקבוצות הגבוהות עלו פחות מהממוצע. תופעה זו נובעת, כנראה, מהעלייה המהירה במחירי המוצרים המבוקרים שמשקלם גבוה יותר בסל המשפחות שהכנסתן נמוכה. אין להסיק מממצא זה על הרעה באפשרויות הקיום של המשפחות שהכנסתן נמוכה, שכן בצד עליית המחירים גדלו גם השכר וגם התמיכות למשפחות אלה.

¹ לפי סקר מחירי דירות. נתונים אלו מופיעים בפיגור, ולכן אין מוצגים הנתונים לגבי השנה הקלנדרית.
² הבדיקה התבססה על חלוקת המשפחות העירוניות לפי שבע קבוצות הוצאה. סל הצריכה פורק ל-35 סעיפים.

לוח ט"ו 6

מחירי דירות, מדד תשומות לבנייה ומדד המחירים לצרכן, 1970 עד 1975

מחירים יחסיים								אמצע תקופת הסקר
דירות למחירים לצרכן	דירות למחירי תשומות	מדד המחירים לצרכן	מדד מחירי תשומות בבנייה	מחירי מדד דירות	העלייה במחירים לצרכן	העלייה במחירי תשומות בבנייה	העלייה במחירי דירות פרטיות	
(מדדים)				(אחוזים)				
103.9	100.8	101.6	104.8	105.6	-0.1	0.7	5.6	1.4.70
105.5	98.0	103.6	111.5	109.3	1.9	6.4	3.5	1.7.70
105.4	99.8	107.0	113.0	112.8	3.3	1.3	3.2	1.10.70
106.3	104.7	111.2	112.9	118.2	3.9	-0.1	4.8	1.1.71
111.4	109.6	113.8	115.7	126.8	2.3	2.5	7.3	1.4.71
117.2	111.8	115.6	121.1	135.5	1.6	4.6	6.8	1.7.71
125.3	120.1	119.8	125.0	150.1	3.6	3.2	10.8	1.10.71
130.3	127.6	125.2	127.9	163.1	4.5	2.3	8.7	1.1.72
134.8	130.1	128.8	133.4	173.6	2.8	4.3	6.4	1.4.72
139.4	129.5	131.0	141.0	182.6	1.7	5.7	5.2	1.7.72
145.7	134.9	134.9	145.7	196.5	3.0	3.4	7.6	1.10.72
146.9	138.1	141.8	150.8	208.3	5.1	3.5	6.0	1.1.73
147.1	134.7	150.2	164.0	221.0	5.9	8.8	6.1	1.4.73
148.3	128.8	157.9	181.9	234.2	5.1	10.9	6.0	1.7.73
148.3	126.5	166.3	195.0	246.7	5.3	7.2	5.3	1.10.73
148.4	129.2	183.7	210.9	272.6	10.5	8.2	10.5	1.1.74
147.9	127.4	204.4	237.2	302.3	11.3	12.5	10.9	1.4.74
151.6	122.5	217.2	268.7	329.2	6.2	13.3	8.9	1.7.74
149.8	122.3	237.7	291.3	356.2	9.4	8.4	8.2	1.10.74
138.5	121.4	271.1	309.1	375.4	14.1	6.1	5.4	1.1.75
137.5	123.5	294.6	327.9	405.1	8.6	6.1	7.9	1.4.75
138.8	122.1	303.4	344.9	421.3	3.0	5.2	4.0	1.7.75
136.0	120.6	321.4	362.6	437.3	5.9	5.1	3.8	1.10.75

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.